

Wilfried Forstmann

„EZEN SZÖRNYŰ ÉV UTOLSÓ NAPJA”

Harry Kessler gróf naplója (1918. december 31. kedd, Berlin)¹

Magánszemélyek naplói többnyire olyan történelmi értéket képviselnek, amelyet nem szabad alábecsülni. Ennek megítélését a napló vezetésének időtartama, a bejegyzések intenzitása és rendszeressége minősíti ugyanúgy, amint a tematikus kapcsolódásai, valamint a megélt, megfigyelt és átgondolt események iránt mutatott érzékenység és nyitottság. A naplók – akár a nyilvánosságnak szánták, akár nem – alapvetően olyan közvetlen benyomásokat jelenítenek meg, amelyek úgymond autentikus jelleggel bírnak.

Az 1918. december 31-i naplóbejegyzés, tehát *„Ezen szörnyű év utolsó napja”*, annyira felkeltette a figyelmemet, hogy azt a mai gondolatmenetem címéül és ezáltal témájául választottam. Úgy éreztem, hogy a megadott cím, bármily rövid és tömör is, jól tükrözi a német birodalom diffúz irritációjával és szorongató bizonytalanságával terhelt hangulati helyzetét, és amely ezeket a német történelem vélhetően egyik legkomorabb korszakváltásává sűríti. Az első világháború és annak az utolsó éve csaknem olyan minőséggel bírnak, mint a harmincéves háború korszaka (1618–1648) vagy a régi birodalom összeomlása (1803–1806), mindazon kilengésekkel, amelyek Napóleon uralmával jártak együtt. Az 1933 és 1945 közötti időszakokkal a naplóíró természetesen nem foglalkozhatott. A jövőbeni történészek nem képezhetik a napló tárgykörét, még akkor sem, ha nem kellően körvonalazott utalások és némiképp pontosabb elképzelések a szerzőt a maga korában foglalkoztathatták.

¹ Ezzel az írással dr. Nagy Ferenc volt levéltár-igazgató emléke előtt tisztelgek és mondok köszönetet azért, mert elsőként ő hívott meg Nyíregyházára levéltári előadásra. Ezt a munkát 2018-ban az első világháborúra emlékező nyíregyházi nemzetközi levéltári napra készítettem a következő forráskiadvány alapján: Roland S. Kamzelak – Ulrich Ott (főszerk.): Harry Graf Kessler. Das Tagebuch 1880–1937. Veröffentlichungen der Deutschen Schillergesellschaft 50., Stuttgart, 2004–2010. 9 kötetben. Amennyiben erről a sorozatról van szó, a szövegben a szerkesztő nevét, a kötet sorszámát és az oldalszámot adtam meg. A címadó idézet: 6. köt. 715. Részletes bibliográfiai adatok: <http://portal.dnb.de> Letöltés: 2020. 12. 02. Kessler neve egyébként különösen a saját korától napjainkig terjedő politikai és művészeti témakörök irodalmában gyakran felbukkan. Tájékoztató életrajzot nyújt: Hans-Ulrich Simon: Kessler, Harry Graf von, Neue Deutsche Biographie, 11, 1977. 545 kk. Átfogó életrajzok: Burkhard Stenzel: Harry Graf Kessler. Ein Leben zwischen Kultur und Politik. Weimar–Köln–Wien, 1995.; Peter Grupp: Harry Graf Kessler. Frankfurt a.M.–Leipzig, 1999. (a továbbiakban Grupp, 1999.); Laird M. Easton: The Red Count. The Life and Times of Harry Kessler. Berkeley–Los Angeles, 2002.; Friedrich Rothe: Harry Graf Kessler. München, 2008. (a továbbiakban Rothe, 2008.); Hans-Dieter Mück (szerk.): „Viel flaniert, gelesen, gesehen, gelebt“, Harry Graf Kessler. Die Biographie. I. köt. 1868–1898 (előkészületben, várható megjelenés 2022 októbere).

Ez a fenti 1918. december 31-i naplóbejegyzés Harry Kessler gróftól (1868–1937) származik, olyan valakitől, aki élete derekán élte meg az 1918-as év történéseit. Életrajzi potenciálja persze arra nem elegendő, hogy kora prominenseinek első sorába kerülhessen. Lemondok életrajzi adatainak inkább száraz, lexikonszerű felsorolásáról. Itt álljon csak annyi: Kessler polgári-arisztokrata családból származik. Az apja, Adolf Wilhelm (1838–1895) hamburgi születésű, aki sokáig Párizsban dolgozott, mozgékony, igen sikeres bankár, anyja, Alice Harriet (1844–1919) kifejezetten irodalmi és zenei érdeklődésű angol-ír arisztokrata. Mindkét szülő szoros és tartós kapcsolatokat ápolt egy olyan baráti körrel, mely részben I. Vilmos császár udvarához, másrészt Bismarck környezetéhez kötődött. Bizonyára ezek az apa, Wilhelm által ösztönzött kapcsolatok vezettek a nemesség és az örökletes grófi cím elnyeréséhez – bizonyos értelemben – a császár „figyelmessége” is, akire Alice Kessler – mondjuk úgy – nagy hatással volt. Magától értetődik, hogy a Kessler család rendkívül széles anyagi alapok fölött rendelkezett, amelyek csak a 30-as években nem voltak képesek már Harry igen költséges életstílusát fedezni.

Iskolai képzettsége kozmopolita elemmel gazdagodott egy jakobinus-demokratikus attitűdű párizsi egésznapos iskolában, az angliai Ascot arisztokratikus internátusában, végezetül apja szülővárosa humanista bölcséleti iskolájában, a Johanneumban. A világról már fiatal éveiben szerzett némi tapasztalatot különböző európai, de az USA-ban, Mexikóban és Kelet-Ázsiában tett utazásai alkalmával. Ezt követték jogi tanulmányai Bonnban és Lipcsében, amelyeket államvizsgával és doktorátussal zárt le, az egyéves önkéntes katonai szolgálatát Potsdamban a 3. gárda-ulánusoknál teljesítette, amelyet tartalékos tiszti rangban fejezett be. A jogász-doktori és tartalékos tiszti címek arra tették alkalmassá, hogy bejárást nyerjen a „társaságokba” (szalonok, diplomata-körök, ezredbeli tisztársak, írók stb.), ráadásul mindezt Berlinben, ahol letelepedett. Mindazonáltal nem törekedett céltudatosan szakmai karrierre. Nem követte apját a banki világba, nem igyekezett különösebben gyakornoki szakképesítést szerezni a porosz igazságügyben és diplomáciai szolgálatba lépni sem. A számára felkínált aktív tiszti pályafutás sem keltette fel végül is az érdeklődését.

Nem vált azonban gazdag élveteggé, a felszínes szórakozás emberévé vagy a tartalom nélküli aranyifjúság rabjává. Harry Kessler gróftot sokféle tulajdonság és tehetség jellemezte. Szerzteágazó kapcsolati hálója, a művészetek és az irodalom iránt mutatott élénk érdeklődése és nem utolsósorban pontos megfigyelő és alkalmanként alakító politikai tevékenysége miatt azon személyiségek köréhez tartozott, akiknek az életrajzán *„a korszakot mintha a fonákjáról fejthetnénk fel”* – ahogyan egy kiadói előzetes bizonyára némiképpen emfatikusan fogalmazott.² Kessler nagy aktivitására és nemzetközi kapcsolati hálózatára sokan csodálattal, alkalmanként azonban szkeptikusan és nem mindig irigység nélkül tekintettek. Így Hannah Arendt számára ő volt *„az iro-*

² Rothe, 2008.

dalmi mindenese, egy párizsi szállodában »homme vaporeur«-nek nevezték, és végezetül Hugo von Hofmannsthal, akivel hosszú baráti kapcsolatot ápolt, később igencsak leki-csinylően Kessler »tízezer ismerőséről« beszélt.³

Így aztán, ha nem is foglalkozásként, de hivatásként „szabadúszó kultúrmenedzser” lett. Egész élete során nem rendelkezett rendszeres jövedelemmel, azon örökségrészekből élt, amelyeket az apja hagyott rá. Némi habozás után úgy határozott, hogy a hivatalos művészettelfogással szemben álló irodalmi és művészeti irányzatokat és stílusformákat propagálja. Különböző fontos projektek mellett állt ki, mint pl. Weimar mellett, hogy új művészeti és kulturális érvényesülését segítse (Nietzsche-archívum, együttműködés Henry van de Veldével), saját írói és kiadói vállalkozásokat működtetett.

Figyelemre méltó módon saját magát nem disszidensnek, hanem a wilhelmiánus társadalom részének tekintette, az időnkénti kritikus, sőt csípős hangvételő elhatárolódások ellenére sem ütközött meg azon, hogy annak önképét követi, sőt annak alakításának részese. Kessler életrajzának egyik legjobb ismerője, Peter Grupp így ír erről: *„Kessler alapvetően konzervatív világképe kapcsán kevésbé az elmélyült reflexió során kialakított ideológiáról, hanem sokkal inkább saját kora társadalom- és osztályrendszerébe történő betagozódás megnyilvánulásáról volt szó.”⁴*

Kessler megismeréséhez és megítéléséhez legfontosabb forrásnak a naplója tűnik, amelyet tizenkét éves korától, csupán kis megszakításokkal, egész élete során vezetett. A napló formája és tartalma, a témák súlyozása és értékelése az idők során természetesen változott. Joggal lehet azonban azt állítani, hogy bejegyzései „szeizmografikus pontosságúak” és „művészi érettségűek” (Rothe, fűlszöveg), amikor személyes találkozásairól, megfigyeléseiről és eseményekről készít feljegyzéseket és ezáltal korának részletgazdag képét, de a sajátját is megrajzolja. Ugyanakkor ezen a naplók néha-néha „journal intime”-ként jelennek meg, amennyiben érzelmi állapotára vonatkozó mélyebb betekintést tesznek lehetővé.

A 2018. évi nyíregyházi levéltári nap célkitűzése, hogy az 1918-as évre összpontosítsa a figyelmet, ennek az évnek az eseményeit felidézze, mélyreható összefüggéseket tárjon fel, összességében hozzájáruljon az úgynevezett emlékezetkultúrához. Ebben az én historiográfiai „eszközöm” tehát Harry Kessler gróf, pontosabban a naplója, amennyiben a megnevezett évre vonatkozik.

December 31-én összesített mérleget von, év végi zárást végez, nyereség-veszteség egyenleget állít fel, összeveti a megelőző évekkel. Amennyiben az üzleti világból kölcsönzött képnél maradunk, úgy a Német Birodalom mérlege 1918. december 31-én deficit volt, nyereségről szó sem lehetett, ellenkezőleg: nyilvánvalóan elháríthatatlannak voltak a közvetlen veszteségek, mi több, hosszútávú leírásokra kellett berendezkedni. kifejezetten tisztességtelen volna azt feltételezni, hogy Kessler ezt a mérleget ez

³ Carina Schäfer: Tagebuch. 3. köt. 15.

⁴ Grupp, 1999. 237.

alkalommal is „szeizmografikus pontossággal” előre látta volna. Sokoldalú arra irányuló aktivitása ellenére, hogy az avantgárd „igazi” művészeti és kulturális életben szerteágazó törekvéseket (az udvar reprezentációs művészetével, a naturalizmussal és a Décadence-szel szemben) elősegítse, a naplónak ezen túl van külpolitikai súlypontja is. Ennek kapcsán Kessler naplóbejegyzései tanúsítják, hogy a kezdődő 20. században egyre jobban kikristályosodó európai béke veszélyeztettségének nagyon is a tudatában volt. Számos személyes megfigyelése, valamint német, angol és francia politikussal, diplomátával és művésszel folytatott beszélgetése során már felbukkantak a nacionalista és háborúpárti hangulat előjelei és a veszélyt jelző figyelmeztetések. Így az is megfigyelhető volt, hogy a fiatalabb francia nemzedék már túltette magát az 1870–1871-es vereség „sokkmeretségén”, militáns-revizionista politika szóhasználatát jellemezte, amit Kessler ugyan nyugtalanul, de nem riadóztatva vett tudomásul. Ily módon a továbbiakban csak címszavak erejéig jelent meg naplójában a német–brit kereskedelmi és flottarivalizálás, Bosznia és Hercegovina osztrák annektálása, de a marokkói válság is.⁵

Kessler kifejezetten „wilhelmiánusnak” mutatkozott, amennyiben különösen Angliával szemben az egyenrangú politizálás mellett szállt síkra. Jóllehet beszélgetőtársai nyilatkozataikkal és megítéléseikkel a háború kitörésének veszélyére utaltak, a naplókban ezek messzemenően mellékesen és absztrakt módon jelentek meg, anélkül, hogy egy valóban jól megfogható kép, egy kereteket meghatározó szcenárió kirajzolódt volna arról, hogyan alakulhatna a világtörténelem menete.

Párizst és Londont kulturális kommunikációs központként élte meg, ő maga ebben a lappangó nemzetközi konfliktushelyzetben igyekezett a politikát és a kultúrát egymással összekapcsolni. Már 1906-ban német–angol megegyezésre vonatkozó nyílt levelet kezdeményezett, amelyet aztán számos német és angol művész, író, zenész, értelmiségi és tudós írt alá. Végeredményében hiábavalóan! A nagyhatalmak érdekeinek és igényeinek szövevényét effajta demonstrációk nem befolyásolhatták. A naplókiadás negyedik kötete 1914. augusztus 4-én a következő bejegyzéssel zárul: „*Megkésétt az angol hadüzenet.*”⁶

Kessler naplójában sem a szarajevói merénylet, sem az 1914. júliusi válság nem jelenik meg. Nyilvánvalóan gondtalanul, a nyugati fővárosokban tartózkodott és az ottani művészeti élet iránt érdeklődött. Csak a július 22-i, Asquith⁷ miniszterelnökkel elköltött egyik reggelije során kerültek komolyabb politikai témák is szóba. Az írországi helyzet „very serious”, mellékesen még a Keletet is megemlítették, ami alatt az egykor oszmán fennhatóságú Balkánt értették. Ez a „Kelet” aztán mindenesetre

⁵ Jörg Schuster: Tagebuch. 4. köt. 11.

⁶ Uo. 920.

⁷ Herbert Henry Asquith (1852–1928), ő léptette be az Egyesült Királyságot az első világháborúba.

nagyon gyorsan olyan jelentőssé vált, amely az ír kérdést is felülmúlta. Csak július 24-én szerzünk arról tudomást, hogy „*Ausztria jegyzéke komoly helyzetet teremtett Keleten*”. Ez a „komoly”, néhány nap elteltével „nagyon komoly” helyzet végezetül „nagyon rossz hírek”-ké, „nagyon fenyegetőek”-ké változott. „*A helyzet egyre súlyosabb lesz.*” Július 28-án Kessler először Kölnbe utazott, július 31-én aztán Berlinben volt. A „kényelmes vonaton” tett utazás során egyik barátjának felesége (Dora Bodenhausen) beszélgetés közben úgy nyilatkozott, hogy nem hisz a háború kitörésében. Közvetlenül ezt követően a megítélést helyesbítette: Kessler bejegyzéseit olyan szavak uralták, mint az „ultimátum” és a „mozgósítás”. Augusztus 1-én minden kommentár nélkül így írt: „*Az a bizonyosság, hogy a háború felé tartunk, mindenkit eltökéltebbé tett,*” és egy napra rá: „*Az Unter den Linden hatalmas embertömegek, amelyek lázongás nélküli bizodalma nagy benyomást keltett.*” Maga Kessler habozás nélkül jelentkezett ezredénél és azt jegyezte fel: „*A hangulat itt az ezrednél ugyanaz, mint Berlinben; mámor nélküli nyugodt, derűs bizakodás: az emberek tudják, hogy a háború szörnyű lesz, hogy esetleg időlegesen visszaeséseket kell elszenvednünk, de bíznak a németek karakterének jellemzőiben, a kötelességteljesítésben, a komolyságban és a kitartásban, hogy ezek végül is ki kell vívják számunkra a győzelmet.*”⁸ A művészeti esztétika kérdéseitől messze eltávolodva Kessler itt az úgynevezett „porosz erényekre” hivatkozott. Az újoncok sorozása alkalmával a porosz belügyminiszter beszédében ezen napok sorsfordító jelentőségének megértésére vonatkozóan sokkal egyértelműbben fogalmazott: „*Mindenki számára világos, hogy ez a háború Németország számára vagy a viláгуралmat vagy a pusztulást kell, hogy hozza. Napóleon óta még nem folyt ilyen nagyban a játék.*”⁹ Az a körülmény, hogy Kessler ezeket az egyszerre megcáfolhatatlan és túlzó kijelentéseket naplójába átvette, joggal engedi meg azt a feltételezést, hogy hasonlóképpen gondolkodott és „wilhelmiánus” meggyőződésének éppen most engedett teret.

Ezt a tudatállapotot, amelybe a mentális és katonai mozgósítás is beágyazódott, tükrözi a „nyitó mérleg” is, amely ebben az esetben nem csak egy, hanem négy évet ölel fel. A feltételezett saját erővel a háttérben – a szó szoros értelmében – kellően felfegyverkezve érezhette magát Németország ahhoz, hogy a háborút sikeresen vívja meg. Ugyanakkor ezeket a kinyilatkoztatásokat olyan felfogás határozta meg, amelyet csak a „*va banque*” kifejezéssel lehetett jellemezni, amely minden szükséges taktikai és diplomáciai érzéket nélkülözött és a racionális cselekvésre csakis hátrányos lehetett. Mi már tudjuk: a számítás nem jött be. 1918-ban az eredmény „*Rien ne va plus*” volt.

A háborús évek alatt Kessler bejegyzéseinek tematikus súlypontjai értelemszerűen eltolódtak. A művészeti, filozófiai töprengések, irodalmárokkal és művészekkel zajlott

⁸ Jörg Schuster: Tagebuch. 4. köt. 919.

⁹ Uo.

találkozások, múzeumi látogatások és olvasmányélmények¹⁰ háttérbe szorultak a hadi cselekmények ábrázolásával és háborús taktikai döntésekkel szemben. Kessler 1916-ig különböző hadszíntereken aktív háborús résztvevő volt, bevetették úgy a nyugati (Belgium, Verdun), mint a keleti fronton (Kelet-Poroszország, Kárpátok, Galícia, Volhínia). Meglehetősen irritáló naiv, hazafias túlfűtöttsége, amikor például arról számol be, hogy „*az ütközet pezsgőhöz hasonlóan felizgató és felkorbácsoló*” volt. Ő, aki egész életében olyan nagy súlyt fektetett az esztétikus kifejezésformák és életvitel megőrzésére, ezekben az első háborús hetekben kifejezetten az ifjonti fellengzősség eszköztárát vette igénybe, amelyet csak a háború közvetlen megélése során követett a kései visszaemlékezés. Ez természetesen nem volt tartós. Egészen másként hangzott ez 1917-ben, amikor egy Rilkével folytatott beszélgetésben úgy nyilatkozott, „*odakint olyan emberi dolgokat éltem meg, amelyek mélyebben megindítottak, mint korábban bármi más; a háborút egészében el lehet átkozni, értelmetlennek és állatinak minősíteni, részleteiben, egyes pillanataiban azonban lelki szépségeket és megnyilatkozásokat rejt... Már az is lehengerlő, hogy milliók ismerték meg az önfeláldozás élményét.*”

Jóllehet, az egyébként vázlatokkal, újságkivágásokkal és fényképfelvételekkel kiegészített naplója nem szolgáltat egyértelmű bizonyítékokat rá, úgy tűnik, hogy Kessler két év „frontszolgálat” után annyira kimerült, hogy bevetése az eddigieknek megfelelően már nem volt indokolható (Kessler maga szűkszavúan egészségügyi okokat nevezett meg. Meglehet, hogy a verduni csata hatására az idegösszeomlás valamelyik változatát szenvedte el.) A Legfelsőbb Hadvezetés (OHL) engedélyezte Kessler átvezénylését a Külügyminisztériumba (AA). Ott azzal bízták meg, hogy a semleges Svájcban szervezzen a Német Birodalom mellett aktív kulturális propagandát, ez egy olyan feladat, amelyet már a háborút megelőzően maga elé tűzött. Akkor ezt mindenestre béketeremtő szándékkal tette. Kessler megbízatása logikusnak látszott, mivel a politikai vezetés ismerte bensőséges londoni és párizsi ismereteit és kapcsolatait és azokat hasznosítani akarták. Kessler így kapcsolatba került mindkét oldal diplomáciai és hírszerző köreivel és arra törekedett, hogy saját elképzeléseit megismertesse a Külügyminisztériummal és a Legelső Hadvezetéssel. Így foglalkoztatta Elzász-Lotharingia, mint „*külpolitikánk legfontosabb kérdése*”.¹¹ Részt vett a breszt-litovszki békekötés kiegészítő tárgyalásain, ezen túl magára vállalt egy nehéz diplomáciai küldetést is, hogy Varsóban kipuhatolja a német–lengyel viszony jövőbeni modalitásait.

Jóllehet ezen feladatok megfelelő megközelítése és a megoldások keresése a naplóbejegyzések között nagy teret töltött ki, az 1916–1918-as évek mindent meghatározó vörös fonala mégiscsak a háború menete volt. Ennek során a nyomott hangulat, de demonstratív elszántság szakaszai, mint pl. az USA belépése a háborús eseményekbe 1917-ben, váltakoztak a reményteli optimizmussal, mint pl. a cári Oroszország össze-

¹⁰ Günter Riederer: Tagebuch. 5. köt. 15.

¹¹ Günter Riederer: Tagebuch. 6. köt. 194.

omlásakor, a breszt-litovszki békediktátum eredményei, avagy az 1918-as tavaszi katonai offenzíva esetében, melynek eredményeként a Marne ismét „csapataink” elérhető közelségébe látszott kerülni.¹²

A hadieseményekről szóló feljegyzések mögött egy egyre inkább töprengő, irritált, sőt kétségbeesett szemlélet jut érvényre: „A háború mindenhol, minden országban most már egyre inkább érzékelhető etikai felbomláshoz vezet. A légkör egyre inkább hullaházivá válik... Más népekhez hasonlóan a hosszú háborúban morálisan mi is kiüresedünk. A mai állapot gonosz, beteges természete ebben a mérgezésben érzékelhetőben nyilvánul meg, mint magukban a fronton hozott súlyos életáldozatokban.”¹³

Habár a fenti idézetben saját belső érzelmi állapota mutatkozott meg, a napló további része „tartotta az irányt”. Érzékelhető érzelmi rezdülések nélkül jegyezte fel, hogy a nyugati offenzíva „kudarcot vallott,” és ezzel a közepes francia sikerek a háborút beláthatatlanul meghosszabbítják.¹⁴ Ezzel viszont rögtön szembeállította: „*annál fontosabb lesz a gazdasági megállapodás és az orosz ipar és mezőgazdaság javunkat szolgáló (!) újjáépítése. A kontinensen az Urálig terjedő támogatással még évekig kitart-hatunk.*”¹⁵ Ennek megfelelően a kelet-európai politikai helyzet, különösen a polgárháborús viszonyok, különleges érdeklődésre tartottak igényt. Bizonyos csodálattal teljes bámulattal viseltetett Kessler a bolsevik képviselőkkel, különösen Jofféval szemben, összehasonlítva őket a német Külügyminisztérium bürokrata-diplomata hivatalnokaiával. Mint egy történelemkönyvben, úgy válik felismerhetővé a csapatok fokozódó nehéz helyzete: a lépésről lépésre visszahúzódó front és végül a további katonai ellenállás kilátástalansága. Kessler tárgyyszerűen tudósít az eseményekről, azokról a vitákról és elképzelésekről, hogyan jöhetne létre egy elfogadható béke. Félreérthetetlenül egyértelművé válik a császár személyére vonatkozó kritikája, aki 1918. november 3-án minden fenntartás nélkül a demokrácia és a parlamentarizmus mellett tett hitet. A „Regis voluntas suprema lex” korábbi, 1891-ben mondott lángoló szavai után ez a hirtelen megtérés méltóság nélkülinek és nevetségesnek hat. Kessler számára ez annak az ürességnek a jele, amelyet a császár személyével és azon társadalmi kerettel kapcsolt össze, amelyet már korán kritikával illetett. A háború menete során kritikája vehemensen megerősödött és radikálisabbá vált. ugyanakkor a „császár megbuktatása” és az azzal együtt járó körülmények elementáris ijedelmet keltettek benne. Az oroszországihoz hasonló forradalom veszélyét egyáltalán nem tartotta lehetetlennek. Ezért a többségi szociáldemokratákkal való együttműködés mellett érvelt, bennük látta azt az erőt, amely egy erőszakuralmat meg tudott akadályozni. A francia fegyverszüneti feltételeket emellett példátlan durvaságú erőszakos cselekedet-

¹² Uo. 399. „Csapataink elérték a Marne-t.”

¹³ Uo. 380.

¹⁴ Uo. 464.

¹⁵ Uo. 474.

nek tartotta. Így számára az 1918-as év kettős értelemben is „szörnyűség”: egyrészt a csaknem teljes katonai vereség, amelyet a nyár folyamán még aligha tartott valaki is elképzelhetőnek; másrészt a politikai rendszer megdöntése, amely a megszokott élet-körülményeket veszélyeztette. *„Az egyedüli vigasz abban áll, hogy az, ami ebben a szörnyűséges katasztrófában összeomlik, az az, ami 30 éve minden újnak és csirázónak útjában állt; tehát új, fiatal élet van itt, ami már a háború előtt is erőteljesen növekedett és most új Németországgént érlelődni tud. Talán csak a burok hullik le, ha nem támasztanak halálos feltételeket, amely feltételek vagy mellettük a belső átalakulás meg nem semmisíti az új csírákat is.”*¹⁶

Bármily szörnyűségnek érezte is Kessler az 1918-as évet, mégiscsak perspektívát nyitott egy új jövő számára, hogy a háború tapasztalatai nyomán közreműködhessen egy új európai békerendszer kialakításában. Ehhez el kell fordulni a militarizmustól és a revansizmustól, túl kell lépni a háborút megelőző időszak arisztokratikus-wilhelmiánus struktúráin. Ezekért az egykori hasonló társadalmi állású kortársaitól a megvető „vörös gróf” címet kapta.

Fordította: Barabás László

Harry Clemens Ulrich Graf von Kessler¹⁷

¹⁶ Uo. 613.

¹⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Harry_Graf_Kessler. Letöltés: 2020. 02. 02.